

Sprehodi po knjižnem trgu

Ana Geršak

Stanka Hrastelj: Prva dama.

*Ljubljana: Mladinska knjiga
(zbirka Nova slovenska knjiga), 2018.*

Nasloviti roman *Prva dama* v času, ko je prva dama bele hiše “slovenske gore list”, kot se rado reče v takih primerih, je hkrati vrhunec in emblem ironije, ki prežema novo delo Stanke Hrastelj. Vzporejanje s politično aktualnostjo ni čisto brez podlage: romaneskna prva dama ni nihče drug kot biblična kraljica Batšeba, le da je njena zgodba tokrat postavljena v sodobno slovensko okolje, predstavljeno predvsem skozi njeno perspektivo. Batšeba sicer ne pripoveduje – je pripovedovana. Kompleksnost romaneskne prve dame preseva skozi njene navidezno preproste, a pomenko nabite misli. Lapidarni slog pripovednega glasu vedno znova podčrta razkol med Batšebino notranjo in zunanjo podobo, med tistim, kar si želi, in tem, kar ima. Njene dileme spremlja ironičen komentar položaja ženske v sodobni družbi, take, ki je kot Batšeba ravno prav & primerno razgledana tako na kulturnem (bere, hodi v gledališče, spremlja delo Damiena Hirsta) kot tehničnem področju (popravlja markize, zna odmašiti odtok ter razstaviti in sestaviti kolo; “strašno jo je začel zanimati Nikola Tesla, strašno”), ki pa se – iz takšnih in drugačnih razlogov – odloči, da si bo varno (ne pa nujno tudi srečno) prihodnost raje zagotovila z igranjem na karto zunanjega videza: “Batšeba ni bila ne genij ne inovator, pravzaprav niti ne posebno tehnični tip. Imela pa je druge talente.” Z njihovo pomočjo – kar pomeni

veliko razgaljenih sprehodov po domačem balkonu (avtoričina ironija gre pri tem še dlje z opombo, da “v njenem življenju ni bilo obdobja, ko se ne bi brila, tudi ko je imela infekcijsko mononukleozo in devetintrideset vročine”) – prostaškega Urijája zamenja za sanjskega moškega Davida. Seveda ne škodi, da je slednji tudi kralj, ki zna “čisto vse, odmašiti odtok, škrobiti srajce, polagati ploščice, vrata hladilnika, ki se odpirajo na levo, premontirati, da se odpirajo na desno, znal je tudi z golimi rokami ujeti ribo, oskubiti kokoš, štrikati in narediti žajfo iz pepela in svinjske masti, vedel je, na katero luno se sekajo drevesa in kolje prašič”, kajti “*nekaj stvari pač mora znati, če naj pastir postane kralj*”, s čimer avtorica spretno aludira na Davidovo poreklo, ne da bi se pri tem predolgo zadržala. Tovrstni fragmenti, namigi, citati so posejani skozi celoten roman, zbrani iz najbolj eklektičnih virov, od že omenjene *Biblije* do sodobne poezije (knjiga je ne nazadnje posvečena “bralcem poezije”), pogosto domiselno zasukani (“Z vsako pesmijo me je več!” ali “Ave, dolore plena!”). Obeležene so vse etape biblične legende: Davidov ukaz Urijāju, naj se vrne domov, ker je Batšeba zanosila, nato ukaz za Urijájjevo premestitev v prvo bojno vrsto, prvorojeni otrok, ki umre sedmega dne, Absalomov vzpon in tragikomični (“papir prenese vse”) konec ... s pomenljivo razliko v zaključku. Avtorica izkoristi tudi na videz obrobne, a narativno ključne podatke, na primer tega, da je Batšebina in Urijájjeva hiša stala zraven Davidove palače. Romanu je na koncu dodan celo “slovarček svetopisemskih oseb” – morda nekoliko nepotrebno, saj s tem zgodbo metaforično vrača k izviru, s čimer biblično legendo vzpostavlja kot zavezujočo smer interpretacije sodobne situacije, predstavljene v romanu. Razmerje z Batšebo je v obeh verzijah predstavljeno kot preobrat v Davidovem življenju; če je bila prej njegova vladavina trdna, pade po dogodku v nemilost, ki jo tudi v romanu predstavljajo vojne, družinske nesreče in tragedije ter spremenljiva naklonjenost ljudstva.

A naštetih dogodki ostajajo kljub vsemu v drugem planu. Center pripovedi je Batšeba, ki meni, “da je za kraljevo bodočo ženo dovolj, da zna zapeljati kralja in si drzne pognati moža v smrt”. In ker premore dovolj avtorefleksije, se ob tem celo zamisli, sicer v škodljivi obliki pretirane fizične aktivnosti, samopoškodb ter uprizarjanj sado-mazo scen s plačanimi igralci (Marko Mandić in Pia Zemljič) in sekundarnimi liki. V romanu se pojavijo eksplicitne navezave na nedavni Mandićev performans *Mandić-stroj*, igralčeva srečanja z Batšebo postanejo ciklični motiv romana, čeprav jim je težko najti drugo razlago razen tiste najočitnejše, izražene skozi Mandićeve projekte. Ti temeljijo večinoma na brisanju (ali mapiranju) razlike med igralcem in likom, zastavlja pa se tudi vprašanje, kdo koga

uteleša (“poseduje”), igralec lik ali obratno. Zdi se, da je vprašanje povezano s protagonistko. Je Batšeba sodoben lik iz preživele zgodbe ali sodobna ženska, ki se ne zna otresti tradicionalno pripisanih ji atributov? Odgovori, ki jih ponuja roman, niso in ne morejo biti enoznačni, ker je Batšeba že od začetka vzpostavljena kot ambivalenten lik. Tu je še vprašanje položaja, ki je v romanu večkrat nagovorjeno, poudarek, da Batšeba ne more biti kraljica (kar za zgodovinski čas sicer ni bilo neobičajno), čeprav je poročena s kraljem in jo nagovarjajo “njeno veličanstvo”. In čeprav se zdi, da gre zgolj za terminologijo, naziv odraža protagonistkin (občuteni in realni) podrejeni položaj, s čimer je mogoče potegniti veliko nadčasovnih vzporednic.

Prva dama se dejansko dogaja v 21. stoletju. Na to ne napotujejo le akterji sodobnega časa, kot sta Mandić in Zemljić, spomin na (tudi v romanu preminulega) Tomaža Pandurja ali očitna materialna stvarnost Facebooka in Instagrama – tudi jezik je posodobljen, z lajki, “totalno hudimi” tipi in “do konca napaljenim” Absalomom. Seveda gre za paralelno realnost, tukajšnji prostor je očitno postal velesila, ki lahko napade in zavzame Dunaj, David pa v govor pogosto vpleta nemške besede, kar napeljuje na misel, da je tudi zgodovina tega fiktivnega sveta drugačna. Politika je povsod, v življenja vdira skozi stranska vrata. Zdi se, da Stanko Hrastelj zanima institucija prve dame, sodobni ekvivalent “kraljice”, in njena intimna perspektiva, ki ji je – kot sekundarni funkciji, hierarhično podrejeni liku predsednika/kralja – s fikcijo povrnjena možnost do lastne zgodbe. Skozi plast ironije seva pravzaprav nekoliko tragičen lik večne druge violine, ki bi lahko hitro zašel v patetiko, če ne bi avtorica do nje vzpostavila odločne distance, tako skozi humor in intertekstualne prijeme kot tudi z načinom zapisa. Alternativna resnica o Salomonovem poreklu je v tem smislu lahko tudi Batšebina simbolna zmaga nad Davidovo patriarhalno kraljevino.

Prva dama je izjemno spretno napisan tekst, v katerem slog prevaga nad zgodbo, ki je z zadostnim številom navezav na sodobni čas odprta različnim interpretacijam. Roman je členjen na več kratkih poglavij, in četudi si sledijo v kronološkem redu linearne pripovedi, ustvarjajo občutek fragmentarnosti, nezaključenosti in s tem odprtosti tako junakinje kot zgodbe. Hkrati pa je delo obteženo s simbolizmom izvirne pripovedi in teorijo postdramskega gledališča, kjer analogije niso dokončno izpeljane. *Prva dama* je, tako kot romaneskni lik, kompleksen v svoji preprostosti. Vsaj zame je to eden najzanimivejših romanov letošnjega leta.